

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

Н. О. Телюра

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

**«ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В
ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
І СТАЛИЙ РОЗВИТОК»**

*(для студентів 3 курсу денної форми навчання напряму підготовки
6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансоване природокористування»)*

**Харків
ХНАМГ
2011**

Телюра Н. О. Організація управління в екологічній діяльності і сталий розвиток: Конспект лекцій (для студентів 3 курсу денної форми навчання напрямку підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування») / Н. О. Телюра; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 41 с.

Автор: Н. О. Телюра

Рецензент: д.т.н., проф. Ф. В. Стольберг

Рекомендовано кафедрою інженерної екології міст,
протокол № 6 від 14.12.2009 р.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
ПРОГРАМА КУРСУ „ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК”	5
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК.....	6
ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ І РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....	21
АДМІНІСТРАТИВНІ І ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ДОВКІЛЛЯМ.....	27
ЛІТЕРАТУРА	40

ВСТУП

В Україні управління природоохоронною діяльністю поставлено на державний рівень. Питання екологічної безпеки розглядаються на найвищому рівні і знаходяться під безпосередньою увагою Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади.

Охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного і соціального розвитку України.

Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров’я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням НПС, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і створення ресурсів.

„Організація управління в екологічній діяльності і сталий розвиток” належить до нормативних дисциплін фахової підготовки рівня „бакалавр”, зміст дисципліни розроблено з урахуванням особливості підготовки майбутніх спеціалістів-екологів й того, що деякі проблеми управління екологічною діяльністю вивчаються в межах сумісних з даною дисципліною курсів. Основні питання курсу розглянуто за кожним із змістових модулів. Для кожного модуля виділені навчальні елементи, добре засвоєння повного переліку яких забезпечує отримання студентом найвищої оцінки.

Вивчення даного курсу дасть змогу отримати знання відносно: теоретичних основ управління і сталого розвитку, структури й процесу управління, державного контролю і регулювання природокористування, адміністративних і економічних інструментів управління довкіллям.

У виданні вживаються наступні скорочення:

- Міністерство охорони навколишнього природного середовища – Мінприроди України;
- Міністерство охорони здоров’я України – МОЗ України;
- Санітарно-епідеміологічна служба Міністерства охорони здоров’я України – СЕС МОЗ України;

Зустрічаються також скорочення загальноновживаних понять:

- НПС – навколишнє природне середовище;
- ОНПС – охорона навколишнього природного середовища;
- ОВНС – оцінка впливу на навколишнє середовище

Програма курсу «Організація управління в екологічній діяльності і сталий розвиток»

ЗМ 1.1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК

1. Предмет, цілі і методи управління. Класифікація цілей. Класифікація методів.
2. Принципи та функції управління. Типи класифікацій функцій управління. Кадри управління. Їх класифікація та вимоги до них. Апарат та компетенція управління.
3. Сталий розвиток. Соціальні аспекти сталого розвитку. Програми сталого розвитку. Соціальні компоненти і індикатори сталого розвитку.

ЗМ 1.2. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ І РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1. Контроль управління якістю природного середовища
2. Система спостережень та структура системи спостережень за станом навколишнього середовища України.
3. Завдання та організація контрольних служб охорони навколишнього середовища на обласному рівні в Україні. Контроль за дотриманням норм і правил раціонального природокористування різними організаціями, установами, юридичними та фізичними особами незалежно від підпорядкування.

ЗМ 1.3. АДМІНІСТРАТИВНІ І ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ДОВКІЛЛЯМ

1. Поняття та перелік функцій державного управління у сфері екології.
2. Види адміністративного впливу на природокористувача
3. Види економічного впливу на природокористувача

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Предмет, цілі і методи управління

Управління – це процес впливу на систему для переведення її в новий стан або для підтримки її у сталому режимі. Спираючись на дане визначення поняття „управління”, звертаємо увагу на те, що управління це, по-перше, процес, який відбувається за наявності системи, керуючої і керованої підсистем. Початковим пунктом управлінської діяльності є формулювання і вибір цілей, кінцевим – їхнє досягнення. Для усіх видів управлінської діяльності характерні риси, які можна об’єднати в дві групи: - статистичні (властиві формі і структурі управління) й динамічні (властиві процесу управління).

У теорії управління виділяють дві частини: теорія управління та мистецтво управління. Теорія управління побудована на базі логічного методу, а мистецтво управління базується на емпіричних узагальненнях.

Предметом теорії управління є закономірності управління як цілісного, комплексного компонента економіки. Розглянемо це поняття детальніше. Під закономірностями управління як цілого, розуміються закономірності формування системи управління, тобто її структури, кадрів, технічної бази, методів, під законами управління – закономірності функціонування системи управління.

У рамках теорії управління виділяється два типа закономірностей: перший тип – принципи; другий тип – конкретні рекомендації, тобто тим самим виділяється дві самостійні частини. Перша з них називається теорією управління, вивчає системні і локальні принципи управління, друга – теорія управлінського мистецтва, використовує підхід „зразків” та розробляє рекомендації для конкретних ситуацій.

Метод теорії управління включає в себе:

- логічний метод – спирається на плановий, системний, комплексний, оптимізаційний та прагматичний підходи;
- метод „зразків” – є основою управлінського мистецтва.

Плановий підхід – використовується за необхідністю, в окремих управлінських процедурах (наприклад, фінансування, контроль та ін.).

Системний підхід – управління розглядається як єдине ціле, яке має визначальне значення стосовно його елементів.

Комплексний підхід – управління розглядається як єдине ціле, яке складається з економічних, організаційних, технічних, правових і психологічних аспектів.

Оптимізаційний підхід – при аналізі проблем управління прагнуть досягти кількісної визначеності та побудувати математичну модель для знаходження оптимального рішення.

Прагматичний або прикладний підхід – орієнтація безпосередньо на потреби та запити практики, для задоволення та передбачення майбутніх потреб управління.

Метод „зразків” – є основою управлінського мистецтва. Зразком (прикладом) є критично проаналізований окремий випадок із практики, як позитивний так і негативний.

Процес і технологія управління

Керівництво колективом - це складний процес, який можна розділити на велику кількість етапів. На сьогодні керівник, при організації процесу управління, використовує як наукові доробки у теорії управління, так і досвід своїх колег та попередників.

Якщо спиратись на наукові доробки, то процес управління можна охарактеризувати як процес впливу органів і кадрів на об’єкт за допомогою обраних методів для досягнення поставлених цілей. Організація процесу управління можна підрозділити на стадії: планування і прогнозування; організація, координація і мотивація; облік, аналіз і контроль.

У функціональному розрізі процес виглядає наступним чином:

- процес планування – забезпечує цілеспрямовану діяльність органа, дає можливість підкоряти оперативну поточну діяльність апарата вирішенню в першу чергу основних задач;
- процес оперативної діяльності – здійснення регламентації робочого дня всіх співробітників від керівників до виконавців.

- процес контролю – є завершальною стадією процесу. Виділяють попередній, поточний та наступний види контролю. При організації та впровадження системи контролю необхідно насамперед знати зміст роботи контрольованого об'єкта, тобто бути проінформованим про об'єкт що перевіряється.

Принципи і функції управління

Спираючись на психологічні засади управління, можна говорити, що керівництво колективом повинне ґрунтуватись на певних принципах. Оскільки застосування категорії „принцип” в теорії управління має суто прикладний характер, фахівці виділяють декілька класифікаційних груп принципів.

Категорія „принцип” означає: основне правило, ідею, основну вимогу. Принцип визначає спосіб діяльності. Відповідно до характеру закономірностей, властивих управлінню, виділяють загальні принципи, дія яких поширюється на всі компоненти системи управління, і принципи, що відносяться до окремих частин системи управління. Дотримання загальних принципів є необхідною умовою успішного управління, до них можна віднести принцип економічного підходу, який вимагає безупинне зростання ефективності виробництва, орієнтацію на науково-технічний прогрес, на зростання продуктивності праці.

Функції управління являють собою особливий вид управлінської діяльності, продукт процесу поділу праці та спеціалізації у сфері. Зміна функцій управління відбувається у процесі розвитку організації. Тому важливою умовою вивчення функцій управління є їх класифікація. Виділяють два типи класифікації функцій управління в залежності від об'єкта та суб'єкта. З позиції об'єкта функції розподіляються між різними ступенями ієрархії органів управління. Вони називаються господарськими.

В якості суб'єкта виступає управління. Вони називаються організаційними рис. 1.

Рис. 1 – Основні організаційні функції управління.

На сучасному етапі розвитку теорії управління все більшої ваги набувають значення інноваційна управлінська діяльність або інноваційний менеджмент.

Відповідно до діючого законодавства України під інноваційною діяльністю слід розуміти одну з форм інвестиційної діяльності, що пов'язана з розробкою і впровадженням науково-технічних, організаційних, технологічних і управлінських нововведень.

Види інновацій наведено на рис. 2.

Головним перевагами інноваційного менеджменту є новизна, екологічність і комерційний успіх.

Рис. 2 - Види інновацій

Цілі та методи управління

Мета (ціль) – це віднесений до майбутнього бажаний стан об'єкта управління і його окремих параметрів. Вона визначає напрямок і характер поведіння об'єкта управління, що здійснюється для досягнення чи збереження цього бажаного стану.

Мета (ціль) у своїй основі об'єктивна. Вона відображає об'єктивні закономірності розвитку суспільства, вимоги законів економічного, соціального, природно-історичного і технічного прогресу, відбиваючись у намірах людей, напрямку і формах їхньої діяльності.

При визначеності цілей необхідно дотримуватись наступного принципу: кожний більш високий рівень управління має право брати участь у формулюванні цілей кожної організації, що входить у його систему.

Класифікація цілей управління:

- за змістом;

- за часовим обрієм;
- за рівнем управління й обсягом.

Фактор часу є одним з найважливіших для визначення режиму діяльності. Усяку роботу можна підрозділити на дрібні етапи, виконання яких дозволить зробити висновок про повне завершення роботи.

Цією обставиною обумовлена часова класифікація цілей:

- довгострокові чи стратегічні, розраховані на тривалий час;
- середньострокові чи тактичні;
- короткострокові чи оперативні, розраховані на короткий період.

Важливим аспектом визначення мети в часовому розрізі є її формулювання. Вона буває: - «траєкторна» та «крапкова».

Під траєкторним формулюванням розуміється словесне, описове вираження цілей.

Більш конкретними можна назвати цілі, що мають крапкове формулювання, при якому цілі задаються як чіткі, кількісно визначені нормативи. Наприклад, «для озеленення районів висадити 125 одиниць саджанців....» У даному випадку цілі задаються у виді кількісно визначених характеристик – цільових нормативів.

Цільовий норматив – це показник, найменування якого виражає зміст потреби, а цифрова частина – значення бажаного оптимального рівня її вдоволення.

Таким чином, «крапкове» формулювання цілей є конкретизацією якісно сформульованих цілей і більш характерне для середньострокових і короткострокових цілей.

Під методом мається на увазі спосіб здійснення керуючого впливу, чи спосіб реалізації цілей.

Методи управлінського впливу поділяються на дві групи:

- основні,
- комплексні.

Основних чітко виділяється змістовна частина відповідно до

використовуваних змістових цілей (економічні, соціальні, науково-технічні, тощо). Комплексні являють собою комбінацію основних методів.

Відносно нові підходи та методи досягнення цілей можна об'єднати в дві групи:

1 група дослідницькі методи – загальною ознакою є орієнтація на ту чи іншу модель, більш-менш формальну. До них відносять: - екстраполяційний; - оптимізаційний; - адаптаційний.

2 група – евристичні методи – передбачається обов'язкова участь експертів. Можливість цих методів спирається на аналітичні здібності індивідуума, на його досвід, знання. До них відносяться:

- Метод «Дельфі», що ґрунтується на послідовному анкетуванні колективів експертів.

Метод операційної гри. За визначеним сценарієм експерти імітують діяльність реальних осіб.

- Метод підгруп. Група експертів поділяється на підгрупи, кожна з яких вирішує свої задачі, після чого представники доповідають про рішення.
- Метод кібернетичних сесій. Формується група кілька груп фахівців-експертів, що розглядають різні сторони існуючої проблеми.
- Метод «Дерева цілей» - це графічне зображення зв'язку між цілями і засобами їхнього досягнення, побудований за принципом дедуктивної логіки.

Структура та кадри управління

Кожен колектив для виконання певної роботи об'єднується та має власну ієрархічну структуру. Як правило, по-перше, формується керівна, управлінська ланка, яка і визначає стратегію і тактику поведінки колективу. Відповідно, що між елементами структури управління формуються вертикальні і горизонтальні зв'язки, що забезпечують власне процес управління.

Структура – це цілісна ієрархічна сукупність самостійних елементів, що реалізують функції, є наділеними необхідною компетенцією, та знаходяться у визначених формально встановлених і неформальних зв'язках для забезпечення досягнення цілей.

Зв'язки які об'єднують елементи структури виділяють:

- вертикальні (управління - підпорядкування), в свою чергу поділяються на лінійні, які передбачають підпорядкування по всьому колу питань, і функціональні – підпорядкування відбувається в межах реалізації визначеною функції;
- горизонтальні (кооперація - координація), характеризуються числом працівників, з якими встановлено контакт в колективі.

Відповідно до ієрархічної будови структури, по положенню в структурі елементи підрозділяються на вищестоящі, нижчестоящі і рівноправні.

До кадрів відносять працівників, професійна діяльність яких повністю або частково пов'язана з виконанням функцій управління виробництвом. Існує велика кількість класифікацій кадрів управління, об'єднати їх можна за наступними принципами:

- посадовим принципом;
- рівнем/ ступенем в ієрархії;
- фаховою освітою;
- галузями суспільного виробництва;
- участю у процесі прийняття і реалізації рішень.

Класифікація, за принципом участю в процесі прийняття і реалізації рішень, поділяє всі кадри на три групи: керівники, фахівці і допоміжний персонал. Розглянемо кожен з них:

Керівники – особи, які безпосередньо приймають рішення. Керівники, в залежності від міри відповідальності поділяються на лінійних, які відповідають за реалізацію усіх функцій з керування конкретним виробництвом, організацією та ін., і функціональних, які підпорядковані лінійному керівнику, та відповідають за реалізацію конкретних, визначених функцій, тощо. Вони поділяються на керівників низової, середньої та вищої ланки.

Фахівці – це працівники, які безпосередньо беруть участь у виробі варіантів рішення, підготовки і реалізації конкретних рішень. Створення нової інформації є основним результатом їх праці.

Допоміжний персонал - обсяг роботи полягає у технічній обробці інформації, т.то її упорядкування, облік, збереження, розмноження, видачу, пересилання тощо.

Кожній категорії працівників притаманний визначений набір вимог, обумовлений їх обов'язками. Вимоги до кадрів управління об'єднують у чотири групи:

- моральні;
- соціально-психологічні;
- професійні;
- організаційні.

Менеджер – це член організації, який здійснює управлінську діяльність і вирішує управлінські завдання. Вони є ключовими людьми в організації. Проте не всі менеджери грають однакову роль в організації, займають однакову позицію в організації, вирішують завдання і виконують функції, теж не ідентичні. Це пов'язано з тим що в організації існує ієрархія, виконуються різні функції і існують різні види управлінської діяльності.

Функції менеджерів:

- забезпечення виконання організацією її основного призначення;
- проектування і встановлення взаємодії між окремими операціями і діями, що виконуються в організації;
- розробка стратегії поведінки організації в оточенні, що змінюється;
- забезпечення служіння організації інтересам тих осіб і установ, які контролюють організацію;
- є інформаційною ланкою зв'язку організації з оточенням;
- формальна відповідальність за результати діяльності організації;
- офіційне представлення організації в різного роду заходах.

Три ключові ролі менеджерів:

1. Роль по ухваленню рішень.
2. Інформаційна роль.
3. Виступає як керівник.

Орган управління

Виділення органу управління, окреслення меж його компетенції, розробка Положення про орган управління, штатного розкладу, посадових інструкцій, тощо є обов'язковим елементом функціонування будь-якої організації.

Орган – це організаційно відокремлена ланка в системі, сукупність підрозділів якого складає апарат.

Компетенція органа – це точно визначене коло питань необхідних для здійснення діяльності, в залежності від призначення органа. Виділяють компетенцію:

- індивідуальну – призначена для одного конкретного органу;
- типову - призначену для необмеженої кількості органів, однорідних за характером діяльності;
- змішану – частина норм призначена одному визначеному органу, інша – багатьом.

Для успішної реалізації компетенції апарат кожного органа розділений на структурні підрозділи. Розподіл обов'язків, функцій і кадрів за структурним підрозділом відбувається на основі штатного розкладу, який закріплено в Положенні про орган управління, у положеннях про його підрозділи, у посадових інструкціях.

У положенні чітко розмежовані задачі, функції, права, службові зв'язки і відповідальність кожного підрозділу, всього апарату і його окремих підрозділів.

У посадових інструкціях передбачаються наступні розділи: задачі і функції працівників, т.то обов'язки, права, організація роботи, взаємодія з іншими підрозділами і відповідальність.

Знаряддя і засоби праці, призначені для виконання інформаційних перетворень в процесі управління це техніка. Техніка управлінської діяльності підрозділяється на групи:

- матеріальні носії інформації – папір, магнітна стрічка, дискета;
- засоби переносу інформації на носії;
- засоби оснащення процесу інформаційних перетворень – устаткування,

приміщення, кондиціонери та ін.

Головним продуктом праці апарату управління – це інформація, яку перетворюють у форму документа. Даний курс не ставить за мету навчити складати документи, мета цього курсу показати їх особливість і роль в процесі управління. Поняття управлінська інформація – це сукупність даних про стан об'єкта і суб'єкта. Обсяг і зміст інформації, що переробляється в процесі управління залежить від основних характеристик системи: цілей, функцій і методів.

Інформація, яка використовується в процесі класифікується за різними ознаками:

- за змістовою ознакою;
- за джерелом виникнення;
- за тимчасовою інформацією;
- за формою подання;
- за способом фіксації.

Види документів:

Постанова – первинний акт, прийнятий вищим органом, для визначення важливих, принципових рішень. Має тривалий термін дії і стосуються широкого кола організацій.

Положення – правовий акт, встановлює правила діяльності організацій, структурних підрозділів.

Рішення – документ, який видається спільно декількома неоднорідними органами.

Розпорядження – правовий акт обмеженого терміну дії по вирішенню оперативних питань.

Наказ – основний вид розпорядничого документа, видається як з ініціативи керівника так у зв'язку з директивою вищої організації.

Розпорядження – документ що регламентує виконання окремих дій підлеглими працівниками.

Протокол – документ, спрямований на фіксацію складу та кількості

учасників, хід обговорення і прийняті рішення.

Акт – документ колегіального характеру, в якому підтверджується визначений факт чи подія.

Лист – використовується для обміну інформацією між установами і організаціями на всіх рівнях.

Довідка – опис, підтвердження або констатація яких-небудь фактів.

Зведення – різновид довідки у формі таблиці або графіка.

Огляд – коротке повідомлення про роботу в тій чи іншій області.

План – документ, в якому наведений перелік робіт, їх обсяг, послідовність, термін виконання, джерела фінансування тощо.

Звіт – документ, інформація про виконання чого-небудь.

Це не повний перелік видів документів, у практиці їх використовується набагато більше.

Сталий розвиток. Соціальні аспекти сталого розвитку. Програми сталого розвитку. Соціальні компоненти і індикатори сталого розвитку.

Реалії сьогодення визначають необхідність для визначення кожною країною стратегії екологічно збалансованого розвитку. При цьому кожна країна повинна мати національний шлях сталого соціально-еколого-економічного збалансованого безпечного розвитку. Україна як європейська держава проголосила свої наміри щодо вибору сталого розвитку як стратегічної мети ХХІ ст.

Термін „sustainable development” був запропонований у 1981 р. Л.Брауном, а поширення дістав після публікації доповіді Комісії леді Брундтланд „Наше спільне майбутнє” (членом цієї комісії був і Л. Браун). Цей термі вперше поєднав проблеми охорони природи, стабілізації економіки і добробуту людей. Саме розгляд проблеми добробуту є соціальним аспектом концепції сталого розвитку. Найбільш точний переклад sustainable development- не сталий (усталений, стабільний тощо) розвиток, а розвиток, який безперервно підтримується.

Сьогодні існує понад 30 визначень поняття „сталий розвиток”, його теоретична база ще формується і ще остаточно не набула сталого визначення і є

дискусійним. Українські вчені, політики і публіцисти користуються сьогодні різноманітним поняттями, такими як, „стійкий”, „стабільний”, „усталений”, „збалансований”, „соціально-еколого-економічно збалансований” розвиток. У даному виданні запропоноване прийняття визначення „сталий розвиток”, що значно точніше підходить і відповідає сутності процесів розвитку, який бачать екологи і яким має піти людство.

Одним з важливих міжнародних документів, де розглядаються еколого-економічні проблеми людства і наводяться пропозиції щодо їх розв’язання, є „Порядок денний на XXI століття”, ухвалений на Міжнародному екологічному форумі у Ріо у 1992 році. Цей документ – Концепція сталого розвитку (sustainable development), висунута Комісією з охорони навколишнього середовища і ресурсів ООН - включає понад 100 програм. Програма сталого розвитку, оголошена на конференції ООН у Ріо де Жанейро, містить п’ять основних суперечностей, які пропонується вирішувати з використанням різних сценаріїв розвитку (суперечності між реальним життям і життям в гармонії з природою, суперечності між реальним розвитком і довкіллям; суперечності інтересів сучасного і майбутніх поколінь; суперечності між багатим і бідними; внутрішньоекономічні суперечності).

Програми сталого розвитку інших держав різноманітні, наприклад, у стратегії сталого розвитку США з 16 принципів розвитку 6 присвячені економічному зростанню, розвитку й ефективності. Китайський „Порядок денний на XXI ст. – Біла книга Китаю про населення, навколишнє середовище і розвиток Китаю в XXI ст.” – стратегія побудована на тих самих принципах, що й американська, але з урахуванням місцевих особливостей, стану економіки, історичної специфіки.

Однією зі стратегій розвитку, яка відрізняється „екологічністю”, є „План дій „Стійкі Нідерланди”, в основу якої покладено два принципи: існування меж росту, і рівного для всіх використання ресурсів на душу населення.

За такого системного підходу, який базується на усвідомленні та врахуванні реальних тенденцій суспільства, сталий розвиток можна розглядати

як стратегічну мету національної безпеки України у її геополітичному, європейському та національному вимірах, а розробка і реалізація Концепції сталого розвитку України має здійснюватися поетапно, послідовно (стабілізація, перехід, досягнення).

До соціальних компонентів сталого розвитку відносять:

- зростання інтелектуального потенціалу нації, всебічний розвиток освіти;
- перебудова соціальної сфери з метою запобігання збідненню населення шляхом реформування системи оплати праці, скорочення безробіття, удосконалення механізмів надання державної соціальної допомоги, запровадження системи загальнообов'язкового державного страхування;
- поліпшення становища дітей, молоді, жінок, сім'ї;
- здійснення скоординованих кроків, спрямованих на поліпшення охорони здоров'я населення, зниження смертності та збільшення тривалості життя;
- зміцнення позицій середнього класу.

При розробленні стратегій (концепцій) екологічно безпечного розвитку важливе значення має розробка показників або індикаторів сталого розвитку. На підставі цих показників приймаються важливі рішення в галузі виробництва і природокористування на всіх рівнях діяльності. Комплекс таких індикаторів відіграє провідну роль і в діагностиці системи „природа-господарство-суспільство”, у виконання еколого-економічних експертиз, аудиту, моделюванні ситуацій.

На міжнародному рівні розроблено проект із 134 індикаторів сталого розвитку (indicator of Sustainable Development, 1997). Вони поділено на три групи:

1. Індикатори соціальних аспектів сталого розвитку;
2. Індикатори екологічних аспектів сталого розвитку (включно з характеристиками води, землі, атмосфери, інших природних ресурсів, відходів);
3. Індикатори інституціональних аспектів сталого розвитку (програмування) і планування політики, наукові розробки, міжнародні

правові інструменти, інформаційне забезпечення, посилення ролі основних груп населення.

Міжнародні індикатори поділяють на три категорії з огляду на цільову їх спрямованість:

1. Індикатори – які характеризують людську діяльність, процеси і особливості, що впливають на сталий розвиток;
2. Індикатори стану – які показують існуючий стан різних аспектів сталого розвитку;
3. Індикатори реагування – які дають змогу здійснювати політичний вибір або застосовувати інший засіб реагування для зміни становища, що склалося.

Серед індикаторів сталого розвитку національного рівня вирізняють три основні групи: економічні, екологічні, соціальні.

Індикатори повинні включатися і використовуватися для систем національних підрахунків. Важливим недоліком існуючих індикаторів сталого розвитку є відсутність пріоритетів, усі вони подаються як рівноправні. Але пріоритетними, головним індикаторами сталого розвитку мають бути екологічні. Серед чинних індикаторів суто екологічних, або таких, які можна віднести до екологічних, налічується близько 60%.

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ І РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Контроль управління якістю природного середовища – покладено на підрозділи, підпорядковані Міністерству охорони навколишнього природного середовища України.

Метою діяльності є запобігання, встановлення та усунення правопорушень природоохоронного законодавства, що виникають або можуть виникнути під час здійснення господарської діяльності підприємств або окремих громадян.

Контроль управління якістю природного середовища здійснюється шляхом:

- обстеження джерел забруднення або пошкодження навколишнього середовища чи його окремих компонентів;
- виявлення і оцінки впливу негативних чинників на стан довкілля;
- прийняття відповідних заходів щодо усунення виявлених правопорушень природоохоронного законодавства та притягнення винних у цьому осіб до відповідальності, а також сприяння відшкодуванню збитків, нанесених довкіллю, інженерним спорудам, суб'єктам підприємницької діяльності та окремим громадянам.

Контроль управління якістю природного середовища поділяється на обстежувальний та дозвільний.

Обстежувальний контроль здійснюється під час нагляду та контролю за джерелами шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Дозвільний контроль є упереджувальним заходом і полягає у видачі дозволів на здійснення впливів на довкілля в межах чинних екологічних нормативів.

Для виконання завдань, тобто здійснення комплексного управління та державного контролю, в галузі охорони навколишнього природного середовища, в складі Міністерства охорони навколишнього природного

середовища створене Головне управління регулювання використання природних ресурсів та державного екологічного контролю. Аналогічні підрозділи створені і в Державних управліннях охорони НПС по областях.

Державне управління охорони навколишнього природного середовища

Державне управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі (далі - Управління) є територіальним органом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України і входить до сфери його управління.

Управління у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, наказами Мінприроди, а також Положенням про Державне управління охорони НПС в областях, містах Києві та Севастополі.

Управління очолює начальник, який призначається Міністром ОНПС України, має не більше двох заступників, у тому числі одного першого заступника.

Управління утримується за рахунок коштів Державного бюджету України.

Державна екологічна інспекція

Під контролем розуміється різновидність управлінської діяльності, що виконується з метою нагляду, перевірки і регулювання.

Законом «Про охорону НПС» 1992 р., функція контролю віднесена до компетенції спеціально уповноважених державних органів в галузі охорони НПС та використання природних ресурсів. Такими органами на обласному рівні є Державні управління охорони НПС України по областях, та інші державні органи, до компетенції яких законодавством України віднесено здійснення зазначених функцій. Це – обласні санітарно-епідеміологічні станції Міністерства охорони здоров'я, обласні підрозділи Міністерства лісового господарства, Державного комітету по геології і використанню надр, Державного комітету по земельних ресурсах, Державного комітету по нагляду за охороною праці, Державного

комітету по рибному господарству і рибній промисловості, Державного комітету з ядерної і радіаційної безпеки, Митного комітету України, Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ. Нагляд за діяльністю всіх цих контрольних служб на обласному рівні ведуть спеціалізовані природоохоронні підрозділи обласних структур Прокуратури України, в деяких областях (наприклад, у Харківській області) діють обласні екологічні прокуратури.

Постановою від 16 червня 2004 р. № 770 «Про урядові органи державного управління у складі Мінприроди» Кабінет Міністрів України вирішив установити, що до складу Міністерства охорони НПС повинні входити урядові органи Державного управління – Державна екологічна інспекція, Державна служба заповідної справи і Державна гідрометеорологічна служба, що діяли у складі Міністерства екології та природних ресурсів.

Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція)

Держекоінспекція є урядовим органом державного управління, який діє у складі Мін природи і йому підпорядковується.

Держекоінспекція керується у своїй діяльності Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, Положенням та наказами Мінприроди.

ДЕІ в областях, містах Києві та Севастополі (далі Інспекція) є спеціальним підрозділом Мінприроди, який підзвітний та підконтрольний в частині здійснення державного контролю – Держекоінспекції.

Інспекція у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також Указами Президента, та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції України та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Мінприроди та Держекоінспекції, а також Положенням.

Інспекція в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони НПС, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки на відповідній території.

Повноваження Інспекції поширюються на територію відповідної області, за винятком встановленої законодавством водоохоронної зони вздовж Азовського та Чорного морів, навколо заток та лиманів, а у разі відсутності – на відповідну адміністративну територію та територію шириною не менше двох кілометрів від урізу води вздовж Азовського та Чорного морів, навколо заток та лиманів, що розташована в межах Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької областей та м. Севастополя.

Інспекція видає накази організаційно-розпорядчого характеру.

Інспекцію очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється з посади Міністром охорони НПС.

Начальник Інспекції за посадою є Головним державним інспектором з охорони НПС відповідної території.

Інспекція утримується за рахунок Державного бюджету України у межах коштів, передбачених на утримання Мінприроди.

На сьогодні відсутня єдина цілісна система державного контролю в галузі охорони природи. Ряд міністерств та відомств ведуть контроль за своєю виробничою діяльністю. Не розмежовані контрольні функції Мін природи з Міністерством лісового господарства, Міністерством у справах захисту населення від наслідків аварії Чорнобильської АЕС, Державним комітетом по водному господарству, Державним комітетом по геології та використанню надр, Державним комітетом по земельних ресурсах, Державним комітетом по рибному господарству і рибній промисловості та іншими центральними органами виконавчої влади України.

Ефективність державного контролю знижується внаслідок того, що:

1. місцеві органи охорони природи є органами подвійного підпорядкування – Мін природи України та місцевим органам влади.
2. кількість інспекторського складу в органах Мінприроди лише 1250 чоловік на 100 тисяч народногосподарських об'єктів.

З метою допомоги органам державного контролю в забезпеченні дотримання вимог законодавства про охорону НПС підприємствами ,

установами, організаціями та громадянами, попередження та виявлення порушень природоохоронного законодавства, ліквідації їх наслідків в Україні впроваджено інститут *громадських інспекторів* в галузі охорони НПС.

Громадський контроль базується на принципах законності, гласності та демократизму, захисту екологічних прав громадян.

Громадські інспектори охорони НПС призначаються відповідними органами громадських природоохоронних формувань або головними державними інспекторами з охорони НПС відповідних територій.

Завдання громадського контролю:

- надання допомоги державним інспекторам;
- безпосередня участь громадськості в справі покращення екологічної ситуації;
- екологічна просвіта;
- вихованні і інформування широких верств населення через засоби масової інформації про екологічний стан НПС.

Об'єкти громадського контролю – охорона і використання:

- землі;
- надр;
- водних ресурсів;
- атмосферного повітря;
- рослинного і тваринного світу;
- природних об'єктів і територій, що підлягають особливій охороні;
- сільських територій і міського середовища.

При здійсненні своєї контрольної діяльності громадський інспектор керується чинним законодавством, нормативними актами уряду з питань охорони НПС, рішеннями Мін природи, його органів на місцях та положенням про громадський контроль в галузі охорони НПС.

*Система спостережень за станом навколишнього
природного середовища України*

Це внутрішньо організована сукупність структурних елементів, яка

взаємопов'язана і об'єднана однією метою та виконує для її досягнення відповідні функції. Управління в галузі екології здійснюється на різних рівнях – від загальнодержавного до місцевого.

Режимні спостереження за станом природних ресурсів здійснюють десять міністерств та відомств:

- Міністерство охорони НПС України;
- Національне космічне агентство України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство аграрної політики України;
- Міністерство лісового господарства України;
- Державний комітет України по гідрометеорології;
- Державний комітет України по водному господарству;
- Державний комітет України по геології і використанню надр;
- Державний комітет України по земельних ресурсах;
- Державний комітет України по житлово-комунальному господарству.

Вони мають відомчі мережі спостереження, інформаційні канали для передачі даних, центри обробки, аналізу та збереження інформації.

Міністерство охорони НПС України

Спостереження за станом НПС та природних ресурсів в системі Мін природи здійснюють підрозділи аналітичного контролю 24 обласних Держу правлінь охорони НПС, Державних інспекцій охорони Азовського та Чорного морів, комітет охорони природи Республіки Крим, а також управлінь охорони природи міст Києва та Севастополя, які проводять контроль за джерелами викидів в атмосферу та скидів у водні басейни, а також нагляд за станом ґрунтів, зокрема на наявність в них пестицидів та важких металів.

Міністерство охорони здоров'я України

У системі МОЗ збиранням і обробкою інформації займається Санітарно-епідеміологічна служба, що має розвинуту мережу станцій і лабораторій районного, міського та обласного рівнів по всій території України.

Міністерство аграрної політики

Мережа спостережень складається з підрозділів районних і обласних управлінь Мінагрополітики України, станцій агрохімічного захисту та ветеринарного спостереження.

Міністерство лісового господарства України

Має мережу спостережень і моніторингових майданчиків, на яких ведуться спостереження за станом лісів і фауни мисливських угідь.

Державний комітет України по водному господарству

Спостереження за станом водних об'єктів і меліоративних земель.

Державний комітет України по геології і використанню надр

Спостереження за станом підземних вод, зміни геологічного середовища, сейсмологічні спостереження, геоекологічне картографування території України.

Державний комітет України по земельних ресурсах

Мережа складається з підрозділів обласних управлінь землекористування (агрохімічні лабораторії).

Державний комітет України по житлово-комунальному господарству

Спостереження за якістю питної води централізованої системи водопостачання, а також за станом стічних вод міських каналізаційних мереж.

Національне космічне агентство України

Спостереження за станом атмосфери, поверхневих і морських вод, снігового покриву, лісів і с/г посівів за допомогою дистанційних методів.

АДМІНІСТРАТИВНІ І ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ДОВКІЛЛЯМ

Поняття та перелік функцій державного управління у сфері екології

Згідно чинного законодавства - управління в галузі екології – це урегульовані правовими нормами суспільні відносини, в яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоуправління, громадських об'єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних

ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки юридичними і фізичними особами, дотримання екологічного законодавства, попередження екологічних правопорушень та захист екологічних прав громадян.

Під функціями державного управління у сфері екології розуміють визначені екологічним законодавством види діяльності органів та інших суб'єктів права, спрямованих на організацію раціонального використання і відновлення природних ресурсів, а також охорони навколишнього середовища.

Зміст управління складається з функцій, які формуються завданнями управління. Під функціями розуміється постійний напрям діяльності того або іншого органу, яке визначається його компетенцією. В даний час можна виділити наступні функції екологічного управління:

1. Створення ефективної системи органів управління у сфері взаємодії суспільства і природи;
2. Підзаконна нормотворчість;
3. Координація діяльності по управлінню природокористуванням і охороною навколишнього середовища;
4. Розпорядження (управління) природними ресурсами;
5. Планування використання і охорони природних ресурсів і поліпшення стану навколишнього середовища;
6. Екологічне нормування;
7. Екологічна експертиза;
8. Екологічне ліцензування;
9. Екологічна сертифікація;
10. Екологічний аудит;
11. Спостереження за станом навколишнього середовища;
12. Облік стану і використання окремих природних об'єктів і навколишнього середовища в цілому, а також шкідливих дій;
13. Екологічне виховання і освіта;
14. Контроль за використанням і охороною об'єктів природи;
15. Дозвіл в адміністративному порядку суперечок про право

природокористування і охорони навколишнього середовища.

Проте, при здавалося б ясною, на перший погляд, системі функцій існує ряд проблем, властивих екологічному управлінню.

Першою, і найбільш крупною проблемою є складна система органів тих, що здійснюють екологічне управління. В даний час діє велика кількість державних органів у функції яких входить вирішення певних екологічних питань. Положення, що склалося, не можна уникнути через те, що в ході своєї діяльності, особливо в процесі матеріального виробництва, людина активно використовує природні об'єкти, постійно впливаючи на їх якісний склад, змінюючи їх. Широкий круг вирішуваних органами екологічного управління в цих випадках питань, необхідність підходу як диференційно (по природних об'єктах), так і комплексно до справи охорони навколишнього природного середовища обумовлює їх розгалуженість і різноманітність. Але, навіть зважаючи на всі ці чинники, існують можливості для вдосконалення цієї ситуації:

В першу чергу це чітке встановлення ієрархії і завдань органів екологічного управління, приведення штатної структури органів відповідно до вирішуваних ними завдань.

Максимально можливе виключення дублювання органами управління своїх функцій, а у разі неможливості - забезпечення координації діяльності органів з метою запобігання виконанню ними аналогічних контрольних функцій.

Зменшення чисельності керівного апарату центральних органів, зведення виконуваних ними функцій до координації, планування, прогнозування, нормативного і методологічного забезпечення.

Підвищення ролі виробничого екологічного управління, що приведе до того, що основним об'єктом екологічної уваги стане саме підприємство, організація, як основна одиниця виникнення екологічних проблем.

Крім того, при формуванні органів екологічного управління необхідне дотримання принципу розділення господарсько-експлуатаційних і контрольно-наглядових функцій який виявляється в тому, що органи, наділені контрольно-наглядовими функціями управління використанням і охороною природних

ресурсів не можуть виконувати функцій по господарському використанню відповідних ресурсів. Цей принцип повинен бути застосовний до всіх спеціально уповноважених державних органів в області природокористування і охорони навколишнього середовища оскільки за допомогою даного принципу забезпечується об'єктивність екологічного контролю і нагляду і ефективність дії права навколишнього середовища в цілому.

В Україні в червні 1991 року на базі Державного комітету охорони природи України, який виконував природоохоронні функції в республіці ще з 60-х років, створено Міністерство охорони навколишнього природного середовища, на яке у відповідності до Закону „Про охорону навколишнього природного середовища України” покладено обов'язок здійснення комплексного управління та державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища.

*Мета діяльності Міністерства охорони навколишнього природного
середовища України*

В основу формування екологічної політики належить принцип, відповідно до якого екологічна безпека стає важливим елементом і складовою частиною національної безпеки держави.

Положення, які розвивають даний принцип, були закріплені Конституцією України – Кожен має право на безпечну для життя і здоров'я навколишнє середовище і на відшкодування шкоди заподіяного порушенням цього правила. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан ОС, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її розповсюдження. Така інформація ніким не може бути засекречена . ст. 50.

Мета природоохоронної діяльності полягає в досягненні оптимального балансу між шкідливими для НС наслідками, які супроводжують розвиток суспільства і потенційними можливостями природних ресурсів до самовідновлення.

У відповідності до Положення про Міністерство. Міністерство є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади по

питаннях екології і природних ресурсів.

Також виконує функції спеціально уповноваженого виконавчої влади у сфері гідрометеорологічної, а також топографо-геодезичної і картографічної діяльності.

Діяльність Міністерства прямує і координується Кабінетом міністрів України.

Основні завдання Міністерства:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері ОНПС, раціонального використання природних ресурсів (земля, надра, поверхневі і підземні води, атмосферне повітря, ліси і інша рослинність, тваринний світ, морське середовище і природні ресурси територіальних вод, континентального шельфу), екологічної у межах своєї компетенції радіаційної безпеки, а також гідрометеорологічної, топографо-геодезичної і картографічної діяльності, створення екологічних передумов для стійкого розвитку України;
- здійснення комплексного управління і регулювання у сфері ОНПС, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічною межах своєї компетенції радіаційної безпеки, а також гідрометеорологічної, топографо-геодезичної і картографічної діяльності;
- забезпечення відповідного функціонування державної геологічної і гідрометеорологічної служб, а також розвитку топографо-геодезичної і картографічної діяльності;
- здійснення державного контролю за виконанням вимог екологічного законодавства.

Структура центрального апарату Міністерства охорони навколишнього природного середовища України

- Керівництво Міністерства
- Міністр
- Перший заступник Міністра
- Заступники Міністра

- Управління організаційно-аналітичного забезпечення роботи Міністра
 - Радники
 - Організаційно-технічний відділ
 - Інформаційний відділ
 - Сектор забезпечення роботи керівництва
- Контрольно-ревізійний відділ
- Відділ взаємодії з Верховною Радою України, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації
- Департамент державного екологічного моніторингу та експертизи, інформаційних технологій та захисту інформаційних ресурсів
 - Відділ державного екологічного моніторингу
 - Відділ державної екологічної експертизи
 - Відділ супроводу Кіотського протоколу та регулювання озоноруйнуючих речовин
 - Відділ інформаційних технологій та захисту інформаційних ресурсів
- Сектор контролю та перевірки виконання актів і доручень Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України
- Відділ документального забезпечення
- Сектор роботи із зверненнями громадян
- Режимно-секретний сектор
- Сектор мобілізаційної роботи
- Сектор охорони праці і техніки безпеки
- Департамент стратегічного планування, економіки природокористування та екологічного менеджменту
 - Відділ стратегічного планування
 - Відділ економіки природокористування
 - Відділ екологічних фондів
 - Відділ екологічного менеджменту
 - Сектор регіональної політики
 - Сектор програмно-цільового планування

- Сектор науково-технічної діяльності
- Управління з питань європейської інтеграції та міжнародного співробітництва
 - Відділ європейської та євроатлантичної інтеграції
 - Відділ двостороннього, багатостороннього співробітництва та протоколу
- Юридичне управління
 - Відділ нормативного регулювання
 - Відділ правового забезпечення
- Департамент екологічної безпеки та поводження з небезпечними хімічними речовинами та відходами
 - Відділ з організації держвипробувань та реєстрації пестицидів та агрохімікатів
 - Відділ експертно-аналітичного забезпечення у сфері поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами
 - Відділ регулювання екологічної безпеки
 - Відділ атмосферного повітря
 - Відділ дозвільно-ліцензійної діяльності
 - Сектор радіаційної безпеки та екології оборонної діяльності
- Департамент біотичних, водних, земельних ресурсів та екомережі
 - Відділ біорізноманіття та екомережі
 - Відділ землі
 - Відділ водних ресурсів та екосистем
 - Відділ Чорного та Азовського морів
 - Відділ рослинного світу
 - Відділ тваринного світу
 - Відділ кадрового забезпечення та персоналу
- Фінансово-економічний департамент
 - Відділ планування та виконання бюджету
 - Відділ оплати праці
 - Відділ фінансування підвідомчих установ, організацій та підприємств

- Відділ бухгалтерського обліку центрального апарату
- Відділ методології, бухгалтерського обліку та фінансової звітності
- Управління матеріально-технічного забезпечення роботи Міністерства
 - Відділ капітального будівництва та управління державним майном
 - Відділ матеріально-технічного забезпечення та господарського обслуговування
- Сектор тендерних процедур

Види адміністративного впливу на природокористувача

Адміністративні методи управління охоплюють ліцензування природокористування, оцінку впливу на навколишнє середовище, екологічну експертизу, екологічний аудит і сертифікацію.

Екологічні ліцензії – це цінні папери, що дають право на викиди конкретного забруднича на конкретний проміжок часу й у конкретних обсягах. Ціна ліцензії залежить від добового часу, сезону, обстановки в регіоні.

Торгівля квотами на забруднення – найгнучкіший з усіх відомих методів економічного регулювання якості природного середовища.

Додатком до екологічної ліцензії є страхування екологічної невизначеності.

Останнім часом в Україні розпочато формування системи економічного регулювання природоохоронної діяльності в таких напрямках, як:

- впровадження платежів за використання природних ресурсів та забруднення природних ресурсів;
- створення екологічних фондів, банків;
- торгівля екологічними ліцензіями, квотами тощо.

Оцінка впливу на навколишнє середовище, скорочено – ОВНС (ДБН А.2.2-1-2003 Склад та зміст матеріалів оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні та будівництві підприємств, будівель та споруд. Затверджені наказом Держбуд України від 15.12.2003р. № 214 і запроваджені у дію з 01.04.2004 р.).

Метою є визначення доцільності та допустимості діяльності що планується та обґрунтування економічних, технічних, організаційних,

санітарних, державно-правових та інших заходів по забезпеченню безпеки навколишнього середовища.

Матеріали ОВНС надаються у складі проектної документації уповноваженим державним органам для експертної оцінки та повинні всебічно характеризувати результати оцінки впливу на природне, соціальне, включаючи життєдіяльність населення, та техногенне середовище та обґрунтовувати допустимість діяльності що планується.

При розробці матеріалів ОВНС керуються вимогами діючого законодавства України, стандарту України ДСТУ ISO-14001-97, діючими державними будівельними, санітарними та протипожежними нормами, а також місцевими екологічними умовами та обмеженнями.

Основні завдання ОВНС є:

- загальна характеристика існуючого стану території району та ділянки (траси) будівництва або їх варіантів, де планується діяльність;
- розгляд та оцінка екологічних, соціальних та техногенних факторів, санітарно-епідемічної ситуації конкурентно-можливих альтернатив (в т.ч. технологічних та територіальних) діяльності що планується та обґрунтування переваг вибраної альтернативи та варіантів розміщення;
- визначення переліку можливих екологічних шкідливих впливів та зон впливів діяльності що планується на навколишнє середовище за варіантами розміщення;
- визначення масштабів та рівнів впливів діяльності що планується на навколишнє середовище;
- прогноз змін стану навколишнього середовища відповідно переліку впливів;
- визначення комплексу заходів з попередження або зменшенню шкідливих впливів діяльності що планується на навколишнє середовище, необхідних для додержання вимог природоохоронного та санітарного законодавств та інших законодавчих і нормативних документів, які торкаються безпеки навколишнього середовища;

- визначення припустимих можливих залишкових впливів на навколишнє середовище, які можуть мати місце за умови реалізації всіх запланованих заходів;
- розробка Заяви про екологічні наслідки діяльності.

Розділ ОВНС має наступні підрозділи:

- підстава для проведення;
- фізико-географічні особливості району та ділянки (траси) будівництва об'єкта проектування;
- загальна характеристика об'єкта проектування;
- оцінка впливу діяльності що планується на навколишнє природне середовище;
- оцінка впливів діяльності що планується на навколишнє соціальне середовище;
- оцінка впливу діяльності що планується на навколишнє техногенне середовище;
- комплексні заходи по забезпеченню нормативного стану навколишнього середовища та його стану;
- оцінка впливів на навколишнє середовище при будівництві;
- Заява про екологічні наслідки діяльності.

Екологічна експертиза. Це екологічне дослідження, аналіз та оцінка результатів майбутньої або існуючої господарської діяльності, яка впливає або може негативно вплинути на навколишнє природне середовище.

Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, що впливає на стан навколишнього природного середовища.

Основна мета експертизи – заборонити реалізацію проектів і програм чи діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку.

Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” поділяє екологічну експертизу на державну, громадську та інші види експертиз. Такий же поділ передбачає і Закон України „Про екологічну експертизу” №

45/95-ВР від 09.02.1995р.

Висновки державної експертизи мають обов'язків характер, а громадської та інших – рекомендаційний характер.

Екологічний аудит це екологічне обстеження підприємства, перевірка здатності виробничих систем до самоочищення й випуску екологічної продукції.

Проводиться з метою забезпечення додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності.

Це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідальності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Процедура екологічного аудиту на території України регламентується Законом України „Про екологічний аудит” № 1862 – IV від 24.06.2004 р.

Об'єктами екологічного аудиту є: - підприємства, установи та організації, виробництва; - системи управління навколишнім середовищем.

Діє екологічний аудит кількох типів: добровільний, обов'язковий. За замовленням екологічний аудит поділяється на: внутрішній і зовнішній.

Екологічна сертифікація. Починаючи з 1980-х років, крупні компанії розробляють системи з охорони довкілля у відповідь на вимогу продемонструвати рівень екологічних показників.

У 1996 році ці розробки привели до встановлення двох стандартів: міжнародного стандарту ISO 14001 (під егідою Міжнародної організації по стандартизації) для організацій всіх типів у всьому світі і схеми екологічного менеджменту і аудиту (EMAS) для промисловості ЄС.

За п'ять років використання ISO 14001 і, у меншій мірі, EMAS стали популярними в ділових колах. Декілька тисяч компаній сертифікували свої системи управління навколишнім середовищем. Географічно найбільш

активними виявилися країни північного заходу Європи. Країни - кандидати в ЄС прийняли на озброєння ISO 14001.

У декількох країнах, особливо, в Німеччині, Австрії, Данії і Швеції, популярна EMAS. У ділових колах даними інструментами користуються, в основному, багатонаціональні корпорації, в першу чергу, хімічного сектора. Слід пояснити, що сертифіковані системи мерів з довкілля (EMS) охорони зовсім не покращують екологічні показники автоматично.

Крім того, користуючись системою EMAS/ISO 14001, компанії мають вельми істотну свободу у виборі своїх власних пріоритетів. Можливі як управління по ланцюжку, так і „зелена” політика закупівель, але ні те, ні інше не є обов'язковим.

ISO – це всесвітня федерація національних органів зі стандартизації, яка об'єднує в своїх лавах 120 членів.

Головна функція системи ISO полягає у запровадженні міжнародних стандартів, вироблених на основі міжнародних угод.

Поява ISO 14000 – серії міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту на підприємствах і в компаніях - називають одну з найзначніших міжнародних природоохоронних ініціатив.

Система стандартів ISO 14000 орієнтована не на кількісні параметри (об'єм викидів, концентрації речовин і т.п.) і не на технології (вимога використовувати або не використовувати певні технології, вимога використовувати "як найкращу доступну технологію"). Основним предметом ISO 14000 є система екологічного менеджменту.

Серед інших причин, по яких підприємству може знадобитися сертифікація або упровадження міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту, можна назвати такі, як:

- поліпшення іміджу фірми в області виконання природоохоронних вимог (зокрема природоохоронного законодавства);
- економія енергії і ресурсів, зокрема спрямованих на природоохоронні заходи, за рахунок ефективнішого управління ними;

- збільшення оцінної вартості основних фондів підприємства;
- бажання завоювати ринки "зелених" продуктів;
- поліпшення системи управління підприємством;
- інтерес в залученні висококваліфікованої робочої сили.

Види економічного впливу на природокористувача

Передбачають економічні механізми управління охороною природи і використання природних ресурсів.

Оцінюючи негативний вплив людини на довкілля, використовують такі поняття, як екологічні збитки від забруднення окремих компонентів природи. Екологічні збитки – це зменшення корисності довкілля в результаті його антропогенного забруднення. Їх обчислюють за сумою різних витрат суспільства, пов'язаних зі змінами довкілля й повернення його до колишнього стану.

Плата за природні ресурси – це витрати підприємства, пов'язані з використанням природних ресурсів і визначені за прийнятою в країні методикою розрахунку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” № 1264-ХІІ від 25.06.1991 р. зі змінами і доповненнями
2. Закон України „Про екологічний аудит” № 1862 – ІV від 24.06.2004 р.
3. Закон України „Про екологічну експертизу” № 45/95-ВР від 09.02.1995р.
4. ДБН А.2.2-1-2003 Склад та зміст матеріалів оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні та будівництві підприємств, будівель та споруд. Затверджені наказом Держбуд України від 15.12.2003р. № 214 і запроваджені у дію з 01.04.2004 р.
5. Білявський Г.О., Бутченко Л.І., Навроцький В.М. Основи екології: теорія та практикум: Навч. посібник. – К.: Лібра, 2002. – 352 с.
6. Богаров М. К. Наука управления: новый подход. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
7. Борисова О.Б., Телюра Н.О. Збірка ситуативних прикладів з екологічної політики. Ухвалено на засіданні кафедри ІЕМ, ХДАМГ, протокол № 10 від 21.06.2002 р.
8. Відео/аудіо матеріал з 10 тематичних відеороликів на CD, про приклади зеленого бізнесу
9. Водачек Л., Вадачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии.– М.: Экономика, 1989. – 167 с.
10. Джураєва О.С., Телюра Н.О., Малишева І. І., Покоłodна М.М. Демонстраційно-інформаційні матеріали впровадження зеленого бізнесу. Модуль V: Навч.-метод. посібник. – Харків: „Константа”, 2006. – 28 с.
11. Екологія і закон: Екологічне законодавство України. У 2-х кн. / Від. Ред. В.І. Андрейцев. – К.: Юрніком інтер, 1997.
12. Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
13. Законодавство України про участь громадян і їх об’єднань в охороні навколишнього середовища. Збірник/ Вид. друге, доповнене – К., 2002. – 168 с.
14. Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. – Чернівці: Зелена Буковина. 1996. – 248 с.
15. Максименко Н.В., Задніпровський В.В. Організація управління в екологічній діяльності: Навч. Посібник. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005. – 192 с.
16. Максименко Н.В., Задніпровський В.В., Клименко О.М. Організація управління в екологічній діяльності: Підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Вид. 2-ге перероблене і доповнене. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 340 с.
17. Модернізація виробництва: системно – екологічний підхід: Посібник з екологічного менеджменту / Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Навроцький В. М. Та ін. – К.: СИМВОЛ-Т, 1997. 245 с.
18. Организация управления в условиях рыночных отношений: Учебно-методическое пособие. – К.: МЗУУП, 1993. – 28 с.

19. Покоłodна М.М., Телюра Н.О. та ін. Екологічне право в малюнках і схемах для всіх. – Харків: „Константа”, 2002. – 48 с.
20. Телюра Н.А. Основные направления экологического предпринимательства, их законодательное, финансовое и организационное обеспечение. Книга 1. Гл. 5 // Под общ. ред. Кузин А.К., Стольберг Ф.В., Борисова Е.Б.: Учебн. пособие. – Х.: Изд-й дом „Вокруг цвета”, 2006. – Кн. 1. – С. 400-436.
21. Телюра Н.О. Розробка та впровадження навчального курсу „Інтегрована система управління якістю та навколишнім середовищем, на основі міжнародних стандартів ІСО”. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Освіта для стійкого розвитку” 2004 р., ЗОЕНЦ, м. Ужгород.
22. Телюра Н.О. Зміцнення стійкості регіону шляхом організації зеленого приватного бізнесу. Функціональне забезпечення бізнесу. Модуль І: Навч.-метод. посібник. – Харків: „Константа”, 2006. – 36 с.
23. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., МАСІКЕВИЧ Ю.Г., СОЛОДКИЙ В.Д. та ін. Управління природоохоронною діяльністю: Навч. посібник. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2002. – 304 с.
24. Экология города: Учебник. – К.: Либра, 2000. – 464 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ТЕЛЮРА Наталья Олександрівна

Конспект лекцій

з дисципліни

«Організація управління в екологічній діяльності і сталий розвиток»

(для студентів 3 курсу денної форми навчання напряму підготовки
6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища
та збалансоване природокористування»)

Редактор: *М. З. Аляб'єв*

Комп'ютерне верстання: *Н. Ю. Гаврилiна*

План 2010, поз. 42 Л

Підп. до друку 22.03.2010 р.

Формат 60×84/16

Друк на ризографі.

Ум.-друк. арк. 1,7

Зам. №

Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011 р.